

О. В. Черноус,*канд. філол. наук, доц.,**Кропивницький інститут державного та муніципального управління,
завідувачка кафедри загальної підготовки та соціальної роботи*

ВПЛИВ АНТРОПОНІМІВ (ПОГЛЯД ПСИХІАТРІВ ТА ПСИХОЛОГІВ КІНЦЯ ХІХ СТ. – ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

Пропонована наукова розвідка має на меті проаналізувати наукову спадщину психіатрів, психологів кінця ХІХ – початку ХХ ст., у фокусі уваги яких перебували випадки нав'язливого потягу або неконтрольованого страху щодо антропонімів, різноманітні емоційні реакції, викликані антропонімами, ситуації впливу особових імен та прізвищ на поведінку носія. Об'єктом дослідження є антропоніми як базові складники онімної системи; предметом дослідження – вплив антропонімів на різні аспекти життя носія на основі випадків, описаних у наукових працях психіатрів, психологів кінця ХІХ ст. – початку ХХ ст. З-поміж методів здебільшого послуговуємося методом аналізу наукової літератури, а також описовим і порівняльним. У результаті аналізу описаної в наукових розвідках консультативної практики психіатрів кінця ХІХ ст. було виявлено антропоніми в новому світлі – як предмет ірраціональної пристрасті (ономатоманія) або страху (ономатофобія). Небажані думки про імена, на переконання тодішніх лікарів, мали істотний негативний вплив на повсякденне життя їхніх пацієнтів, утім їхні сучасні колеги висловлюють сумніви щодо такого потенціалу антропонімів. У наступні роки дедалі частіше описуються дивні зв'язки між антропонімами та носіями, що в той чи той спосіб впливали на їхню поведінку: носії наслідували якості чи характер, «закладений» в імені або, навпаки, намагалися цілковито викреслити антропонім з пам'яті. У колі наукових проблем постають питання навмисної трансформації антропонімів задля розв'язання професійних чи побутових проблем, глибинні мотиви номінаторів, що впливають на їхній вибір імені для немовляти, а також механізм забування власних назв. У новому ракурсі постають імена, здатні викликати потужні асоціації, у такий спосіб впливаючи на різні аспекти життя носія, а також слугувати засобом маніпуляцій під час комунікації, демонструючи повагу чи зневагу до їхнього носія. Заслужують також на увагу спроби психологів дати відповідь на питання щодо можливої кореляції імені та особистісних характеристик носія. У дослідженнях 20-х років на основі зібраних попередниками випадків несвідомого впливу імені на поведінку носія були запропоновані три категорії, де такий вплив є найбільш помітним: загальний вплив на характер і поведінку, професійну сферу, а також особисті стосунки.

Ключові слова: антропонім, ономатоманія, ономатофобія, вплив на поведінку, носій імені.

O. V. Chornous,
*PhD in Philology, Assistant Professor,
Kropyvnytskyi Institute of State and Municipal Governance,
Head of Department of General Training and Social Work*

THE INFLUENCE OF ANTHROPONYMS (PERSPECTIVES FROM PSYCHIATRISTS AND PSYCHOLOGISTS IN THE LATE 19TH TO EARLY 20TH CENTURY)

The aim of this scientific research is to analyze the contributions of psychiatrists and psychologists from the late nineteenth and early twentieth centuries who focused on cases of obsessive attraction or uncontrollable fear related to personal names. The study examines the emotional reactions caused by personal names and surnames, as well as the influence of names on the behavior of individuals. The research focuses on anthroponyms as fundamental components of the naming system, exploring their impact on various aspects of individuals' lives based on the cases described in the scientific works of psychiatrists and psychologists from that time period. Through an analysis of the counseling practices of late nineteenth-century psychiatrists, anthroponyms were reevaluated as subjects of irrational passion (onomatomania) or fear (onomatophobia). Undesirable thoughts related to names were believed to significantly affect the daily lives of patients during that era, although contemporary colleagues express doubts regarding this potential influence of anthroponyms. Subsequent studies documented intriguing connections between personal names and the behavior of their bearers: some individuals emulated the qualities associated with their names, while others sought to erase their anthroponyms from memory entirely. The research explores topics such as intentional transformations of anthroponyms to solve professional or personal problems, motives of namers influencing their choices for baby names, and the mechanisms behind forgetting personal names. This new perspective highlights how certain names can evoke powerful associations that influence various aspects of an individual's life and can be used as tools of manipulation in communication, conveying respect or disrespect for the bearer. Additionally, psychologists have attempted to address the question of a possible correlation between a person's name and their personal characteristics. Based on cases of unconscious name influence on behavior, it was proposed three categories where such influence is most notable: general influence on character and behavior, professional sphere, and personal relationships.

Key words: anthroponym, onomatomania, onomatophobia, influence on behavior, name bearer.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. За спостереженням А. Загнітка, однією з особливостей сучасної науки, зокрема лінгвістики, є прагнення встигнути охопити й осмислити якомога більше нових явищ або тих, що постали в іншому світлі завдяки появі новітніх методів дослідження [1, с. 169]. Утім, як спра-

ведливо зазначає дослідник, високий темп опрацювання іноді може призвести до того, що питання, які не знайшли негайного розв'язання, на довгий час лишаються поза увагою. Таким в україністиці видається психолінгвістичний підхід до вивчення власних назв, зокрема антропонімів, інтенсивність застосування якого наразі можна вважати недостатньою.

Натомість в європейському та американському дослідницькому просторі студіювання психолінгвістичного потенціалу пропріальної лексики має тривалу традицію, попри те, що наукові пошуки так само супроводжувалися багатьма труднощами, зумовленими специфікою психолінгвістики як синтетичної науки. Так, за спостереженням психоаналітикині І. Флюгел, імена довгий час завдяки своїй здатності вказувати або символізувати певних осіб потрапляли до сфери інтересів філологів та істориків, тоді як важливе значення в психічному житті людини й навіть непомітний вплив на поведінку носія частіше оминалися [13]. І навіть з посиленням уваги до цього аспекту подекуди виникали непорозуміння через розбіжності в поглядах на мову представників різних галузей: «Лінгвісти більше цікавляться тим, що можна сказати, аніж тим, що насправді говорять люди, і це дратує психологів, тоді як останні наполягають на підкріпленні інтуїції об'єктивними доказами, що своєю чергою дратує лінгвістів» [21, с. 321]. Інакше кажучи, мовознавці тримали в полі зору мовну здатність, структуру, а психологи зосереджувалися на мовній активності, функції [2, с. 11]. У контексті ономастики спектр досліджень охоплював етимологію, варіативність антропонімів, їхні структурні та функціональні особливості, вплив суспільства тощо, тобто ономасти торкалися переважно свідомих і зовнішніх процесів, пов'язаних з антропонімами, тоді як підсвідомі та внутрішні процеси (психологічний вимір) лишалися за психологами. На сучасному етапі ситуація кардинально змінилася завдяки когнітивній науці, однак чимало перших спостережень психологів, психоаналітиків, психіатрів щодо важливого значення антропонімів у психічному житті людини так і не постали повною мірою предметом спеціального дослідження у вітчизняній лінгвістиці. Саме з цієї причини вважаємо за необхідне проаналізувати наукову спадщину психіатрів, психологів кінця XIX – початку XX ст., у фокусі уваги яких перебували випадки нав'язливого потягу або неконтрольованого страху щодо антропонімів, різноманітні емоційні реакції, викликані антропонімами, ситуації впливу особових імен та прізвищ на поведінку носія, що і є нашою **метою**.

Для реалізації поставленої мети вважаємо за необхідне виконати такі **завдання**: 1) проаналізувати наукові розвідки психіатрів кінця XIX ст. та на їхній основі окреслити поняття ономотоманії та ономотофобії, описати можливий вплив цих хворобливих станів на повсякденне життя людини; 2) схарактеризувати описані психологами та психіатрами на початку XX ст. випадки впливу імені на поведінку носія, різного типу емоційні реакції, викликані антропонімами, та відповідні наслідки; 3) простежити розвиток гіпотез щодо кореляції імені та особистісних характеристик носія, оприлюднених в наукових статтях початку XX ст.; 4) на основі описаних у зарубіжних джерелах спостереженнях означити сфери впливу антропонімів.

Об'єкт дослідження – антропоніми як базові складники онімної системи; **предмет дослідження** – вплив антропонімів на різні аспекти життя носія на основі випадків, описаних у наукових працях психіатрів, психологів кінця XIX ст. – початку XX ст.

У пропонованій роботі послуговуємося **методом** аналізу наукової літератури для виявлення випадків впливу антропонімів на носіїв, емоційних реакцій, спостережених психіатрами, психологами кінця XIX – початку XX ст., а також лексикографічних джерел – для уточнення понять ономотоманії та ономотофобії; описовим методом для ілюстрації теоретичних положень випадками з практичної діяльності тодішніх фахівців з психічного здоров'я; порівняльним методом для фіксації напрямів наукових спостережень щодо впливу антропонімів.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що в ній розширено уявлення про вплив антропонімів на різні аспекти життя носіїв, спостережені та описані в наукових розвідках психіатрами, психологами кінця XIX – початку XX ст. **Теоретична цінність** дослідження вбачається в поглибленні наукових знань про антропоніми як базові складники онімної системи. **Практичне значення** одержаних результатів виявляється в тому, що окремі висновки стануть при нагоді в дослідженнях антропонімів у психолінгвістичному аспекті.

Аналіз досліджень проблеми. Випадки впливу антропонімів на життя носії неодноразово були предметом наукового дослідження як до означеного в пропонованій статті хронологічного періоду, так і пізніше. Наприклад, у XIX ст. різні аспекти впливу власних назв студіювали Дж. Бренд, Р. Вотлі, І. Дізраелі, І. Занґвілл та ін. Зокрема, ще в 1836 р. автор з ініціалом Н., цитуючи рядки В. Шекспіра про ім'я, стверджував, що «їхній вплив відчувається в усі часи й за будь-яких обставин. У війні та мирі – у моралі, літературі та релігії – у світі моди – і насамперед у політиці...» [15, с. 549]. Ця думка лишалася актуальною й на наприкінці століття, коли вже інший дослідник І. Занґвілл резюмував: «наші імена керують нашими долями точніше, ніж зірки, бо вони не є безглуздим набором складів, а мають глибокий зв'язок з історією та способом життя наших предків» [32, с. 219]. Останнє твердження було неодноразово обґрунтовано в наукових працях вітчизняних (Ю. Карпенко, Р. Керста, С. Панцьо, Ю. Редько, М. Худаш, П. Чучка та ін.) та зарубіжних ономастів (В. Бланар, М. Кнаппова, К. Рімут, Р. Шрамек, В. ван Лангендок та ін.). Водночас психолінгвістичний аспект антропонімів, зокрема їх значення в психічному житті людини наразі потребує більш ґрунтового студіювання.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці XIX ст. знані французькі психіатри Ж.-М. Шарко і В. Маньян звернули увагу на особливу значущість, яку антропоніми набували для деяких з їхніх пацієнтів: хворі відчували просто неймовірні страждання, зокрема фізичні, коли не могли пригадати ім'я іншої людини [7, с. 159–165]. При цьому лінгвальні (як-от, етимологія, структура, уживаність) чи позалінгвальні (стать, етнічна належність носія) характеристики не мали жодної ваги: це могло бути будь-яке ім'я, наприклад, давнього знайомого або близького товариша, чи взагалі незнайомої дівчинки з трагічної історії, випадково прочитаної в газеті. Охоплені неперере-

борним бажанням тримати в пам'яті ті чи ті наймення, хворі вдавалися до записів, класифікували антропоніми за алфавітом, категоріями носіїв, використовували спеціальні позначки для ідентифікації імен членів родини та осіб з кола друзів.

Характеризуючи цей розлад, Ж. М. Шарко і В. Маньян оперують терміном «ономатоманія» [там само, с. 159–165], утвореним поєднанням грецьких слів «онома» – ім'я, назва та «маніа» – безумство, захоплення, а знаний німецький психіатр, розробник класифікації психічних захворювань Е. Крепелін називає цей стан «страсть къ именамъ» [3, с. 208]. Його колега Р. Арндт використовує поняття «name madness», тобто божевілля імен [10, с. 89]. Принагідно зауважимо, що сучасні лексикографічні праці (Farlex Partner Medical Dictionary; Medical Dictionary for the Health Professions and Nursing; Collins Dictionary of Medicine; Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health) [26] та деякі наукові статті [22, с. 110; 18] й нині послуговуються авторським терміном «ономатоманія» на позначення «неконтрольованого або нав'язливого вторгнення власної назви або слова в чийсь думки» (Macmillan Dictionary of Psychology) [30, с. 291]. Тривалі спостереження виявили, що хвороба супроводжується одержимістю іменем і потребою його багаторазового повторення, страхом забути й тривожними пошуками в пам'яті, наданням лексемам зловісного чи, навпаки, захисного значення, і навіть погіршенням здоров'я [20, с. 3]. Такі думки виразно домінують над іншими, а також мають небажаний характер, адже людина всупереч своїм звичкам чи волі змушена тримати у фокусі ті чи ті лексеми [31, с. 180].

Ще один вияв нав'язливого потягу до антропонімів інтерпретує в 1895 р. у дисертаційному дослідженні з психології асоціацій німецько-американський психіатр Г. Ашаффенбург: пацієнт під час маніакального збудження, згадуючи знайомих у нескінченній біографії, настільки захопився, що записав їхні імена одне за одним у кількості 589 одиниць [6, с. 326]. Це було абсолютно беззмістовне й непов'язане між собою нагромадження антропонімів, що іноді переривалося лайливими словами на адресу носія імені чи вказівкою на його місце проживання. Автор уналежнює більшість із цих назв до категорії звукових асоціацій, а також підсумовує, що граматична форма не має жодного значення.

З попередніми виразно контрастує випадок, описаний у 1894 р. британським експертом з психічних захворювань Д. А. Тьюком: читання книги або газети раптово викликало в пацієнтки огиду та роздратування кожного разу, коли вона натрапляла на складне слово, частина якого була репрезентована конкретним чоловічим ім'ям [31, с. 189]. Докладний аналіз допоміг досліднику виявити в основі такої неприязні до антропоніма глибокі почуття відрази до його носія. І хоч ця людина вже давно відійшла в засвіти, емоційна реакція на ім'я лишалася надзвичайно інтенсивною. У науковій літературі такий ірраціональний страх почути певне слово чи ім'я відомий під назвою «ономатофобія» [27], що поєднує дві грецькі лексеми: «onomatos» – ім'я, назва, слово та «phobos» – огида, страх [12]. Утім наразі функціонує ще один, на наш погляд, більш конкретизований стосовно особових імен термін «номатофобія» [24], що тлумачиться як страх називати людину або звертатися до неї на ім'я.

Протягом кількох наступних років були описані нові випадки, пов'язані з іменами [28, с. 530]. Наведені приклади, безперечно, ілюструють медичні явища, однак водночас дають змогу побачити антропоніми в новому світлі – як предмет ірраціональної пристрасті або страху.

У цьому контексті закономірно постає питання про вплив ономотоманії та ономатофобії на повсякденне життя людини. Ж. М. Шарко і В. Маньян, описуючи одержимість іменем понад століття тому, констатували істотні зміни в поведінці клієнтів: виснажені нав'язливими думками, вони не мали спокою ні вдень, ні вночі, часто почувалися змушеними обмежити спілкування з іншими людьми, шукали усамітнення [7, с. 160, 164]. Натомість інші фахівці мали нагоду працювати зі значно простішими випадками, що своєю чергою скоригувало їхні погляди на ономотоманію та ономатофобію: наприклад, Д. А. Тьюк погоджувався з колегами, що навряд чи можна вважати особу, яка не контролює свої думки так, як цього бажає, такою, що має цілковито здоровий глузд, однак наголошував на необхідності говорити про істотні зміни лише в разі трансформації того, що приносило задоволення (наприклад, прокручування в голові поетичних рядків протягом якогось часу) у джерело неприємностей (слова повторюються знову й знову, турбуючи своєю частотою й відсутністю полегшення чи спокою або їх надто короткою тривалістю) [31, с. 194]. До того ж, саме йому належить важливе спостереження щодо правового аспекту цього психічного стану: жодна «остання воля і заповіт» не будуть скасовані лише тому, що спадкодавець мав нестерпне захоплення певним словом, а спроби визнати божевіллям «хворобливі звички мислення та асоціації ідей» у кримінальному процесі будуть безперспективними [там само, с. 191]. На сучасному етапі деякі фахівці так само не вважають ономотоманію клінічним станом або психічним відхиленням і загалом не впевнені, що вона може якось позначитися на професійній діяльності чи особистих стосунках [23]. З-поміж аргументів наводяться непоодинокі факти появи повторюваних думок у шанувальників мови та осіб, схильних до літератури, а також випадки послідовного вживання тих самих слів, які, на переконання мовця, здатні якнайкраще пояснити щось навіть за умови доступності інших лексем. Водночас підхід до цієї ситуації може змінитися, якщо це нав'язливе мислення й воно викликає занепокоєння.

На початку ХХ ст. увага до підсвідомих процесів у зв'язку з іменами та прізвищами інтенсифікується, а спектр спостережень значно розширюється: спираючись на власну практику, психологи та психіатри докладно описують випадки впливу імені на поведінку носія, аналізують емоційні реакції, викликані антропонімами, фокусуючи увагу на їх трансформаціях. Так, австрійський психолог В. Штекель, консультуючи клієнтів з різними психічними розладами, звернув увагу на дивний зв'язок прізвища та неврозу, що набував доволі різних виявів: зобов'язання, непоко́ра, гордість, сором [29]. Більшість хворих відчували ніби обов'язок перед ним і прагнули в той чи той спосіб його виконати: пан Гросс (Herr Gross), прізвище якого походить від лексеми «великий», страждав на манію величчя, натомість пан Кляйнер (Herr Kleiner) – носій прізвища, мотивованого лексемою «малий» – не міг позбутися

гнітючого відчуття власної нікчемності, пан Гайм (Herr Heim – «дім») почувався нещасливим у шлюбі, а пан Герц (Herr Herz – «серце») скаржився на безсердечність. Часом клієнти ненавиділи або раптово починали боятися навіть писати чи вимовляти свої прізвища, намагаючись усіяко їх позбутися, відчували дискомфорт від пов'язаних з ними асоціацій. Характеризуючи складні «стосунки» своїх пацієнтів з антропонімами, В. Штекель наводить також відомі йому приклади неоднозначного ставлення митців до своїх прізвищ та імен, що варіюється від неприязні (Р. Шуман, Ф. Грільпарцер) до навмисного спотворення (Стендаль) або ж цілковитого приховування за допомогою псевдоніма, намагаючись у такий спосіб забезпечити зв'язок між іменем та творчістю. Вдумливо осмислюючи ситуації з власної практики, дослідник виявляє ще один малодосліджений аспект – значення імені у виборі супутника життя, за яким, на його думку, безперечно, наявні комплекси та підсвідомі мотиви.

У 1912 р. результатами спостережень поділився німецький психоаналітик К. Абрахам, який у роботі з двома хворими на обсессивний розлад виявив відповідність між значенням їхніх імен і змістом нав'язливих ідей [4, с. 112–113]. Не вдаючись у деталі, дослідник описує випадок лікування гомосексуаліста, чиє ім'я повністю відповідало його жіночій природі, а також аналізує прізвище родини, яке зберегло в своїй антропооснові вказівку на сімейну рису, що насправді успадковувалася різними її членами з покоління в покоління. Аналізуючи відомі йому випадки, К. Абрахам акцентує на типовості ситуацій, коли хлопчики, наречені ім'ям видатної людини, починали її наслідувати або демонстрували особливий інтерес, як-от німецький історик Оттокар Лоренц, авторству якого належить історія про короля Богемії Оттокара II. Крім того, услід за В. Штекелем він порушує проблему трансформації антропонімів задля створення асоціацій митцями.

Критично осмислив ідеї попередників та підкріпив результатами з власної практики К. П. Оберндорф [25, с. 47–52]. Психолог був уражений, наскільки часто пацієнти говорили про ставлення до своїх християнських імен або вдавалися до змін у прізвищах. У його інтерпретації інтенсивність психологічних реакцій (сором, гордість тощо) зумовлюють вроджені почуття, які, на думку пацієнта, у певний спосіб відбиваються в імені, перетворюючи антропонім на своєрідну перевагу чи недолік. Коментуючи відомі йому випадки, дослідник тримає у фокусі не лише носіїв найменш, а й номінаторів: на його переконання, іменування на честь відомих людей або літературних героїв демонструє сподівання батьків на те, що в майбутньому нащадок наслідуватиме або й перевершить якості свого прототипу і яких, імовірно, бракує самим номінаторам. Абсолютно закономірно в роботі постає питання прізвищ: автор припускає, що носії найвірогідніше ототожнюють родинне найменування з характеристиками, приписуваними їхнім предкам. Негативне ставлення до цих якостей, своєю чергою, породжує неприязнь до прізвища. Такі почуття часто сигналізують про комплекс неповноцінності, що свідомо присутній в носіїві й підштовхує його до структурних, орфографічних та інших змін антропоніма: з-поміж багатьох клієнтів К. П. Оберндорф згадує італійця, який соромлячись соціального станови-

ща своїх співвітчизників в Америці, трансформував прізвище *Diprussi* в *de Russi* на французький (аристократичний) лад. Описана практика не обмежувалася певною національністю, а була поширеною серед представників різних етносів: греків, євреїв, німців тощо. Принагідно зауважимо, що виявлені дослідником факти становлять особливу цінність, адже порушують питання емоційного зв'язку між обраним іменем та номінатором, прізвищем та соціумом, антропонімом та носієм.

Своєрідним ілюстративним підтвердження до описаних К. П. Оберндорфом випадків може послугувати абсолютно реальна історія зміни імені одним з найвідоміших психіатрів того часу З. Фройдом, перша частина повного імені якого (Сигізмунд Шломо) була ім'ям його діда по батькові. Прикметно, що до зміни антропонімною формули учений вдався ще в 17-річному віці, дистанціюючись у такий спосіб від своїх єврейських предків [9, с. 73]. Досліджуючи власні назви, психоаналітик зосередив увагу на питанні забування імен: на його думку, забування можуть зумовлювати або саме це ім'я, або його асоціації – близькі й віддалені, причому іноді з пам'яті зникає не одне, а цілий ланцюжок імен, а феномен забування стає «заразним» [14].

З-поміж інших досліджень того часу вважаємо за необхідне згадати фундаментальну працю британського психоаналітика Е. Джонса «*Papers on psycho-analysis*» (London, 1913), у якій репрезентовано низку актуальних для нашої роботи висновків щодо психолінгвістичного та комунікативного потенціалу особових імен та прізвищ. Наше зацікавлення пояснюємо тим, що на відміну від попередніх наукових розвідок, де в центрі уваги зв'язок імені та його носія, означене дослідження актуалізує ще один аспект – «ім'я – носій – соціум». Так, за допомогою художніх образів продемонстровано, що деякі імена можуть викликати настільки потужні асоціації, що інформацію, пов'язану з носієм імені, оточення переносить на будь-яку іншу людину з таким самим або схожим за звучанням найменням: поет Цінна у поемі У. Шекспіра був проголошений змовником і вбитий лише через те, що його ім'я викликало в громадян асоціацію з реальним зрадником Цінною попри відсутність будь-яких інших зв'язків [16, с. 49]. Поза художнім світом найбільше імпонують зауваги Е. Джонса про можливості антропонімів слугувати засобом маніпуляцій під час комунікації: «немає більш витонченого способу образити когось, ніж вдавати, що забули його ім'я; у такий спосіб ми натякаємо на те, що людина настільки неважлива в наших очах, що ми навіть не турбуємося про те, щоб запам'ятати її ім'я» [там само, с. 49]. Описаний прийом працює і в реверсному режимі: звертання на ім'я з боку більш авторитетної людини лестить, підвищує самооцінку. У цьому контексті цілком слушним видається твердження автора про те, що ім'я є невіддільною частиною особистості, тож коли його забувають, носій відчуває гостру образу, адже інстинктивно розуміє, що справляє не настільки сильне враження, щоб його запам'ятали. Так само значущим є правильне написання імені, оскільки в разі його спотворення основне призначення – ідентифікація – не реалізується повною мірою й демонструється зневага до носія.

Новий спектр досліджень розгорнувся навколо можливої кореляції імені та особистісних характеристик носія. Зокрема угорський психіатр С. Коларітс припустив,

що візуалізація образу незнайомця відбувається шляхом перенесення мовцем рис знайомих йому людей, вибудовуючи асоціації на основі ідентичності професії, національності, віросповідання, характеру, а також тотожності чи схожості їхніх імен: уявляючи собі доктора Мадера з Цюриха як білявого, великого чоловіка років сорока, автор упізнає в цьому візуальному образі свого знайомого директора опери на ім'я Мадер, причому цей образ якийсь час продовжує виникати попри те, що Є. Коларітс дізнається про значно молодший вік Мадера з Цюриха, ніж він уявляв раніше [17, с. 230]. Його ідею підтримав швейцарський колега Е. Клапаред, на думку якого, звучання імені має афективний відтінок, що сприяє деталізації уявлення про носія, а також здатне викликати схожі ментальні образи в різних людей пропри відмінний досвід та особисті обставини: наприклад, імена, які структурно репрезентовані важкими або повторюваними складами, створюють образ товстих і трохи смішних людей, а короткі та звучні оніми ідентифікують струнких та активних осіб [8, с. 301–302]. Провідним аргументом при цьому послуговували літературно-художні антропоніми, дібрані письменниками з урахуванням названого прийому. З-поміж індивідуальних факторів, здатних впливати на уявну репрезентацію незнайомих, автор називає «*c'est l'audition colorée*», тобто звукоسیمволізм: залежно від того, які саме голосні домінують в іменах цих осіб, він уявляє їх блондинами чи брюнетами, наприклад, «забарвлюючи» в канарково-жовтий колір голосний *e* та особливо звук *et* в імені *Pierre*. Водночас саме Е. Клапаред торкається такої важливої проблеми, як помилки внаслідок впливу звукоسیمволізму.

Описані гіпотези ще століття тому привернули увагу наукової спільноти й послуговували основою для проведення серії експериментів з метою перевірки природи та умов появи образів, викликаних іменами. З-поміж них на особливу увагу заслуговує дослідження психологічної реакції на особові імена Дж. Інґліш. Учасникам експерименту пропонувалося прослухати імена видатних психологів, частково відомих респондентам, імена абсолютно незнайомих людей з наукового журналу, повністю вигадані антропоніми з проханням описати якомога точніше, як «має виглядати» така особа [11, с. 430–434]. Якщо результати перших двох експериментів виявили деяку подібність з висновками Є. Коларітса, то перевірка припущення Е. Клапареда на основі безглузких, штучно сконструйованих з різних складів та насичених тими чи тими звуками імен продемонструвала значні індивідуальні відмінності, а також відсутність постійної або єдиної тенденції уявляти собі той самий тип людини з тим самим ім'ям. Психологічна реакція варіювалася не лише залежно від типу уяви, а й під впливом асоціативних та світоглядних чинників, що істотно різнилися в учасників. У результаті автор підсумовує, що «з одного боку, власна назва – це лише слово серед слів, а з іншого – саме як власна назва є доволі сугестивною» [там само, с. 434].

Роком пізніше в науковій розвідці Е. М. Alspach були репрезентовані отримані в результаті нового експерименту асоціативні фактори, здатні визначати або підказати, яка людина найкраще «підходить» під певне ім'я: 1) національність; 2) схоже ім'я; 3) слухові вербальні асоціації; 4) звучання слова; 5) комбінація факторів [5, с. 437].

Ще один прикметний аспект зв'язку антропонімів з носіями був описаний у науковій розвідці китайського дослідника Т. Й. Ло. Пропонований ним експеримент мав на меті виявити кореляції між іменем та славою шляхом оцінювання 701 широковідомого імені за ступенем популярності [19, с. 319]. У результаті було виокремлено потужний зв'язок між іменами з прозорою семантикою (meaningful names) та популярністю носія.

У 1930 р. британська психоаналітикиня І. Флюгель звернула увагу наукової спільноти на те, що тема імен цікавить більшість людей, тож не випадково обговорення улюблених та неприйнятних для них наймень, а також причин такого ставлення викликає емоційні реакції та несподівані «відкриття» [13]. До таких дослідниць уналежнює спостережені особисто випадки несвідомого впливу імені на поведінку, які, на її думку, можна класифікувати в три основні категорії, хоча іноді він може виявлятися одразу в кількох з цих категорій: 1) загальний вплив на характер і поведінку; 2) вибір професії або роду занять; 3) вибір об'єкта кохання. Чимало прикладів впливу імені на характер авторка фіксує в особистому житті людей, а також деяких біблійних сюжетах (Матвія 16:18). Так само, як й інші психіатри та психологи, описує випадки протилежного сугестивного ефекту, коли людина відмовляється наслідувати характер, на який вказує її ім'я, натомість розвиває в собі протилежні якості (ідеться про вплив значення імені) або ненавидить своє ім'я виключно через його асоціації з конкретною людиною. У другій категорії є вищою ймовірність простого збігу, тому до неї І. Флюгель рекомендує зараховувати лише ті випадки, коли поєднання професії та імені є особливо вражаючим або навряд чи випадковим, а також якщо наявна достовірна інформація про вплив імені, як-от: визнаний найбільш авторитетним фахівцем з топіарної стрижки в Англії чоловік на прізвище Cutbush (cut – стригти, bush – куш) або співак Utteridge (utter – вимовляти звуки).

Висновки та перспективи дослідження. У результаті аналізу описаної в наукових розвідках консультативної практики психіатрів кінця XIX ст. було виявлено антропоніми в новому світлі – як предмет ірраціональної пристрасі (ономатоманія) або страху (ономатофобія). Небажані думки про імена, на переконання тодішніх лікарів, мали істотний негативний вплив на повсякденне життя їхніх пацієнтів, руйнуючи або цілковито змінуючи його, утім їхні сучасні колеги висловлюють сумніви щодо такого потенціалу антропонімів. У наступні роки психологи та психіатри дедалі частіше звертали увагу наукової спільноти на дивні, на їхній погляд, зв'язки між антропонімами та носіями, що в той чи той спосіб впливали на їхню поведінку: деякі з клієнтів починали наслідувати якості чи характер, «закладений» в імені, відчуваючи гордість, обов'язок, тоді як інші, навпаки, намагалися цілковито викреслити антропонім з пам'яті, позбутися, переживаючи гнів, сором, ненависть тощо. У колі наукових проблем психіатрів та психологів постають питання навмисної трансформації антропонімів задля розв'язання професійних (мистецька діяльність) чи побутових (національна належність) проблем, глибинні мотиви номінаторів, що впливають на їхній вибір імені для немовляти, а також механізм забування власних назв. У новому ракурсі постають імена, здатні викликати потужні асоціації, у такий спосіб вплива-

ючи на різні аспекти життя носія, а також слугувати засобом маніпуляцій під час комунікації, демонструючи повагу чи зневагу до їхнього носія. Заслужують також на увагу спроби психологів дати відповідь на питання щодо можливої кореляції імені та особистісних характеристик носія, у результаті яких їм вдалося виявити асоціативні фактори, здатні визначати або підказати, яка людина найкраще «підходить» під певне ім'я, а також експериментально підтвердити відсутність постійної або єдиної тенденції уявляти собі той самий тип людини з тим самим ім'ям. У дослідженнях 20-х років на основі зібраних попередниками випадків несвідомого впливу імені на поведінку носія були запропоновані три категорії, де такий вплив є найбільш помітним: загальний вплив на характер і поведінку, професійну сферу, а також особисті стосунки. Прикметною рисою більшості наукових розвідок є активне покликання на приклади з художньої літератури, особистий досвід психологів та психіатрів, власну консультативну практику. Окреслені напрями, на нашу думку, потребують подальшого студіювання з урахуванням нових досліджень у цій сфері.

Література

1. *Загнітко А. П.* Сучасна лінгвістика: погляди та оцінки: науково-аналітичне видання. Донецьк: ДонНУ, 2014. 464 с.
2. *Засєкіна Л. В., Засєкін С. В.* Вступ до психолінгвістики. Острог, 2002. 168 с.
3. *Крепелинь Э.* Учебник психиатрии для врачей и студентовъ. М.: Издание А. А. Карцева, 1910. 469 с.
4. *Abraham K.* Klinische Beiträge zur Psychoanalyse aus den Jahren 1907–1920. Band 10. 1921. 353 S.
5. *Alspach E. M.* On the Psychological Response to Unknown Proper Names. *The American Journal of Psychology.* 1917. Vol. 28(3). P. 436–443.
6. *Aschaffenburg G.* Experimentelle studien über association. 1 Theil. Leipzig: Wilhelm Engelmann, 1895. 373 S.
7. *Charcot J.-M., Magnan V.* De l'onomatomanie. *Archives de Neurologie.* 1885. Vol. 10 (28). P. 157–168.
8. *Claparède E.* De la représentation des personnes inconnus, et des lapsus linguae. *Archives de Psychologie.* 1914. Vol. 14. P. 301–304.
9. *Colín A.* Proper Names and Repression. A Freudian Finding. *Acta Scientific Neurology.* 2020. Vol. 3.9. P. 72–84.
10. *Cuzzolaro M., Fassino S.* Body Image, Eating, and Weight A Guide to Assessment, Treatment, and Prevention: A Guide to Assessment, Treatment, and Prevention. Springer, 2018. 439 p.
11. *English G.* On the Psychological Response to Unknown Proper Names. *The American Journal of Psychology.* 1916. Vol. 27(3). P. 430–434.
12. Fear of Hearing Certain Words or Names Phobia – Onomatophobia. Fearof.net: website. URL: <https://www.fearof.net/fear-of-hearing-certain-words-or-names-phobia-onomatophobia/>

13. *Flugel I.* On the significance of names. *British Journal of Medical Psychology.* 1930. Vol. 10. P. 208–213.
14. *Freud S.* Zur Psychopathologie des Alltagslebens. Berlin, 1904. 93 S.
15. *H.* Influence of names. *The Southern Literary Messenger.* 1836. Vol. 2. P. 549–552.
16. *Jones E.* Papers on psycho-analysis. London: Baillière, Tindall and Cox, 1913. 462 p.
17. *Kollarits J.* Observations de psychologie quotidienne. *Arch. de psychol.* Vol. XIV. 1914. P. 225–240.
18. *Leçons cliniques sur les maladies mentales et nerveuses* by J. Séglas. Paris: Asselin et Houzeau, 1895. Fourth Lecture: Obsessions. P. 106–111. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0957154X0001104106>
19. *Lo T.Y.* Correlation of name and fame. *Chinese J. Psychol.*, 1925, 3, No. 4, 1-10. *Psychological Abstracts.* 1927-06. Vol. 1. Issue 6. P. 319. No.1386.
20. *Magnan V.* Psychiatrische vorlesungen. II/III Heft. Über die Geistesstörungen der Entarteten. Leipzig, 1892. 54 S.
21. *Miller G. A.* Linguists, psychologists and the cognitive sciences. *Language.* 1990. Vol. 66. P. 317–322.
22. *Morselli E.* Dymorphophobia and taphephobia: two hitherto undescribed forms of Insanity with fixed ideas. *History of Psychiatry.* 2001. Vol. 12(45). P. 107–114.
23. Naseeruddin Shah says he suffers from Onomatomania: What it means, is it a psychological condition? Hindustan Times: website. URL: <https://www.hindustantimes.com/lifestyle/health/naseeruddin-shah-says-he-suffers-from-onomatomania-what-it-means-is-it-a-psychological-condition-101646629501732.html>
24. *Nomatophobia.* Segen's Medical Dictionary. 2011. URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/nomatophobia>
25. *Oberndorf C. P.* Reaction to Personal Names. *Psychoanalytic Review.* 1918. Vol. 5. P. 47–52.
26. *Onomatomania.* URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/onomatomania>
27. *Onomatophobia.* Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health. Seventh Edition. 2003. URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/onomatophobia>
28. *Starkey W.* Onomatomania in an Old Man at. 74. *Journal of Mental Science.* Vol. 56 (234). 1910. P. 530–531.
29. *Stekel W.* Die Verpflichtung des namens. *Zeitschrift fuer psychotherapie und medizinische psychologie.* Band III. Heft 2. 1911. S. 110–115.
30. *Sutherland S.* Macmillan dictionary of psychology. London and Basingstoke: The Macmillan Press LTD, 1991. 490 p.
31. *Tuke D. H.* Imperative ideas. *Brain.* 1894. Vol. 17. P. 179–197.
32. *Zangwill I.* The influence of names. *Without prejudice.* 1896. P. 219–224.

References

1. Zahnitko, A. P. (2014), *Modern linguistics: views and assessments: a scientific and analytical publication* [Suchasna linhvistyka: pohliady ta otsinky: naukovo-analitychne vydannia], DonNU, Donetsk, 464 p.
2. Zasiakina, L. V., Zasiakin, S. V. (2002), *Introduction to psycholinguistics* [Vstup do psikholinhvistyky], Ostroh, 168 p.
3. Krepelin, Je. (1910). *Text-book of psychiatry for students and physicians* [Uchebnik psihiatrij dlja vrachej i studentov], M., 469 p.
4. Abraham, K. (1921), *Klinische Beiträge zur Psychoanalyse aus den Jahren 1907–1920*. 10, 353 pp.
5. Alspach, E. M. (1917), *On the Psychological Response to Unknown Proper Names*. *The American Journal of Psychology*, 28(3), pp. 436–443.
6. Aschaffenburg, G. (1895), *Experimentelle studien über association. 1 Theil*, Wilhelm Engelmann, Leipzig, 373 p.
7. Charcot, J.-M., Magnan, V. (1885), *De l'onomatomanie*. *Archives de Neurologie*. 10 (28), pp. 57–168.
8. Claparède, E. (1914), *De la représentation des personnes inconnus, et des lapsus linguae*. *Archives de Psychologie*, 14, pp. 301–304.
9. Colín, A. (2020), *Proper Names and Repression. A Freudian Finding*. *Acta Scientific Neurology*. 3.9, pp. 72–84.
10. Cuzzolaro, M., Fassino, S. (2018), *Body Image, Eating, and Weight A Guide to Assessment, Treatment, and Prevention: A Guide to Assessment, Treatment, and Prevention*, Springer, 439 p.
11. English, G. (1916), *On the Psychological Response to Unknown Proper Names*. *The American Journal of Psychology*, 27(3), pp. 430–434.
12. *Fear of Hearing Certain Words or Names Phobia – Onomatophobia*, viewed 04 April 2023, URL: <https://www.fearof.net/fear-of-hearing-certain-words-or-names-phobia-onomatophobia/>
13. Flugel, I. (1930), *On the significance of names*. *British Journal of Medical Psychology*. 10, pp. 208–213.
14. Freud, S. (1904), *Zur Psychopathologie des Alltagslebens*. Berlin, 93 p.
15. H. (1836), *Influence of names*. *The Southern Literary Messenger*, 2, pp. 549–552.
16. Jones, E. (1913), *Papers on psycho-analysis*, London, 462 p.
17. Kollarits, J. (1914), *Observations de psychologie quotidienne*. *Arch. de psycho*, XIV, pp. 225–240.
18. *Leçons cliniques sur les maladies mentales et nerveuses* by J. Séglas (1895). Paris: Asselin et Houzeau. Fourth Lecture: Obsessions, pp. 106–111, viewed 04 April 2023, URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0957154X0001104106>.
19. Lo, T.Y. (1927), *Correlation of name and fame*. *Chinese J. Psychol.*, 1925, 3, No. 4, 1-10 in *Psychological Abstracts*, 1(6), p. 319. No.1386.

20. Magnan, V. (1892), *Psychiatrische vorlesungen. II/III Heft. Über die Geistesstörungen der Entarteten*, Leipzig, 54 p.
21. Miller, G. A. (1990), *Linguists, psychologists and the cognitive sciences. Language*, Vol. 66. pp. 317–322.
22. Morselli, E. (2001), *Dysmorphophobia and taphephobia: two hitherto undescribed forms of Insanity with fixed ideas. History of Psychiatry*, 12(45), pp. 107–114.
23. Naseeruddin Shah says he suffers from Onomatomania: What it means, is it a psychological condition?, viewed 04 April 2023, URL: <https://www.hindustantimes.com/lifestyle/health/naseeruddin-shah-says-he-suffers-from-onomatomania-what-it-means-is-it-a-psychological-condition-101646629501732.html>
24. Nomatophobia (2011), Segen's Medical Dictionary, viewed 04 April 2023, URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/nomatophobia>
25. Oberndorf, C. P. (1918), *Reaction to Personal Names. Psychoanalytic Review*, 5, pp. 47–52.
26. *Onomatomania*, viewed 04 April 2023, URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/onomatomania>
27. *Onomatophobia* (2003), Miller-Keane Encyclopedia and Dictionary of Medicine, Nursing, and Allied Health. Seventh Edition, viewed 04 April 2023, URL: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/onomatophobia>
28. Starkey, W. (1910), *Onomatomania in an Old Man at. 74. Journal of Mental Science*. 56 (234), pp. 530–531.
29. Stekel, W. (1911), *Die Verpflichtung des namens. Zeitschrift fuer psychotherapie und medizinische psychologie*, III(2), pp. 110–115.
30. Sutherland, S. (1991), *Macmillan dictionary of psychology*, The Macmillan Press LTD, London and Basingstoke, 490 p.
31. Tuke, D. H. (1894), *Imperative ideas. Brain*. 17, pp.179–197.
32. Zangwill, I. (1896), *The influence of names. In Without prejudice*, pp. 219–224.